

ІНСТИТУТ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА — ФІЛІЯ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ
ЛЬВІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ім. М. ГРУШЕВСЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ

ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙ В УКРАЇНІ

**ПРАЦІ XIII-ї МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Львів, 20-22 травня 2003 року)**

Книга II

Львів, “Логос”— 2003

Вміщені у збірнику наукові праці охоплюють широке коло питань з Історії релігій в Україні з дохристиянських часів I до сьогодні. Зокрема розглядаються теми про вірування слов'ян і висвітлення археологічних досліджень у вивченні поховального обряду на терені Давньоруської держави, християнізація Русі-України, історія християнських та інших конфесій в Україні, включаючи східні релігії, а також досліджуються питання збереження духовного і культурного надбання та впливи християнства на розвиток сакрального мистецтва.

Не залишилися поза увагою актуальні проблеми сучасного релігійного становища в державі.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

***О.Боднар**, доктор мистецтвознавства, **О.Григоренко**, доктор історичних наук, **О.Гринів**, доктор філософських наук, **Я.Дашкевич**, доктор історичних наук, **Я.Запаско**, доктор мистецтвознавства, **Р.Захарчук-Чугай**, доктор мистецтвознавства, **М.Кашуба**, доктор філософських наук, **А. Колодний**, доктор філософських наук, **І.Крупський**, доктор історичних наук, **О.Нестуля**, доктор історичних наук, **В.Пащенко**, доктор історичних наук, **М.Рибачук**, доктор філософських наук, **М.Станкевич**, доктор мистецтвознавства, **Г. Стельмахук**, доктор мистецтвознавства, **П.Яроцький**, доктор філософських наук*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

В.Любащенко, С.Павлюк

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

В.Гаюк, Я. Дашкевич, Л. Моравська

*Затверджено до друку ухвалами Вченої ради
Львівського відділення Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України
від 10 квітня 2003 року Протокол № 3
та Львівського музею історії релігії
від 16 квітня 2003 року Протокол № 1.*

Статті подаються в авторській редакції

обставина, що ці проекти так і не були реалізовані, не дає можливості повною мірою оцінити досягнення архітектури 1930-х рр. та використати цей досвід у сучасному сакральному будівництві. Це призводить до стилістичного різнобою, який неприємно вражає у вигляді сучасних храмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданова Ю. Військова виставка 1916 р. // Галицька Брама. - 2001. - № 11-12 (83-84). - С. 24-27.
2. Вуйчик В. Церкви Знесіння // Галицька Брама. - 1997. - № 6 (30). - С. 5-6.
3. Cielątkowska R. Architektura i urbanistyka Lwowa II Rzeczypospolitej. Zblewo: Agencja "Art-Styl" Lech J. Zdrojewski, 1998. - 387 s.
4. Konkurs na plan rozbudowy i przebudowy miasta Lwowa (машинопис). - Lwów, 1919. - 6 s.
5. Lwów 1934-1939. Drogi rozwojowe gospodarki miejskiej. - Lwów: Nakładem Zarządu Miejskiego Król. Stoł. miasta Lwowa, 1939. - 80 s.
6. Medyński A. Lwów. Przewodnik dla zwiedzających miasto. - Lwów, 1937.
7. Sztuki Piękne. - R. VI. - 1930.
8. Tołwiński Tadeusz. Opis szkicowego projektu rozbudowy miasta Lwowa (машинопис). - Warszawa, 1924. - 9 s.

Олег Болюк (Львів)

ДЕКОР ЕКСТЕР'ЄРА ЗАКАРПАТСЬКИХ ДЕРЕВ'ЯНИХ ЦЕРКОВ XVII СТ. (за матеріалами експедиції у Воловецький, Міжгірський, Рахівський, Тячівський, Хустський райони)

У дерев'яних закарпатських церквах XVII ст., поряд з помітною у них монументальною виразністю, логічними пропорціями будови [14, 15–16], складним завершенням і силуетом бань, простежується розвиток профілювання та різьблення окремих конструктивних елементів. Поступова тенденція ускладнення декорування деталей та їх форм була інспірована новими естетичними поглядами на будівництво української сакральної архітектури загалом [13, 30]. Поряд з цим, композиційне вирішення різьбленого орнаменту, силуетна лінія профілювання, співвідношення деталей до загального об'єму будівлі свідчать про дотримання місцевих традицій оздоблення, відомих раніше. У них збереглися прийоми оздоблення давньоруських храмів. Теслі не відходили від основних усталених правил художнього вирішення, незважаючи на переосмислення архітектурних ідей, компонування просторових мас сакральних будівель [14, 29].

Профілювання знайшло місце у багатьох елементах дерев'яних церков та дзвіниць Закарпаття та суміжних регіонів. Воно в основному прикрашає вхідну частину споруди, дверні та віконні отвори, верхні яруси (голосники, підсябиття) та покриття будівель, акцентуючи їх [2, 62–64].

Найпоширенішим та простим видом декорування дерев'яної церковної архітектури є плоске профілювання, яким оздоблена кожна доступна для огляду конструктивна деталь. Профілювання в архітектурному декорі характеризує насамперед контурна лінія – абрис. Контури профілювання конструктивних елементів виділяються і у місцях їх кріплень (зрубні випусті – вінці, виноси; стовпці та підстрішник галереї тощо).

З'єднання зрубних стін (замки) церков виконували кількома способами. На карпатських теренах найбільш поширеними були “простий замок”, “канюк” та ін. [4, 23; 3, 29–30]. Від того чи іншого способу врубки (місця кріплення брусів), при зведенні стін на кутах утворювався площинний “малюнок” “ламаної” чи зигзагоподібної лінії. Це створювало ефект своєрідної канви площин стін. Додатковим оздобленням випустів є фаски – кутові зрізи, що надають цьому конструктивному елементу округлих форм у поперечному розрізі. Зрубні випусті церков обрамляють “ламани”, округлі, зубчасті, хвилясті (“гусаки”) та інші профілі¹.

Найбільшого поширення тут набула східчаста форма профілювання випустів [1, 1, 4, 83]². Профілі, які утворені кількома видами вирізів, мають складніший абрис випустів: “ламано”-східчастий, округло-прямолінійний, округло-“ламаний”, округло-східчастий³. Різноманітність випустів засвідчує, що цей елемент відіграв у декоруванні церковної архітектури XVII ст. важливу роль. На його оздоблення майстри-будівничі звертали особливу увагу, про що вказує пластика профільованих зрубних виносів [4, 36].

Необов'язковим об'ємом дерев'яних церков, однак одним з найбільш насичених декоруванням, є вхідна галерея. У XVII ст. поширеним було застосування конструктивних розпор та стовпців у галереях-аркадах першого та другого ярусів (надопасання). Галерею будували переважно із західного боку церкви або вона оточувала ще й бічні стіни нави [4, 37; 14, 45–46].

Конструкцію галереї складають в основному стовпці (колонки, сохи), розкоси (розпори, застріли) й балка (підстрішник). Вони можуть утворювати аркаду, провідним абрисом якої слугує плавна округла лінія отвору, поєднана із лінією складної конфігурації кріплення розпор та стовпців. Особливо ретельно прикрашені стовпці, які формують кілька профільованих мотивів: грушовидний,

1 Лінія профілю зрубних випустів у церквах с. Репинне, Середнє Водяне – округла із фаскою; Присліп, Пилипець – зубчаста із фаскою; Колодне – частково, Діброва – “увігнута” із фаскою; Олександрівка – “хвиляста” із фаскою.

2 Форма профілювання випустів із фаскою: с. Розтока – частково, Данилове; без неї: с. Подобовець, Гукливе, Колочава, Стеблівка, Крайникове, Сокирниця.

3 Церкви с. Пилипець, Репинне, Ізки – частково.

увігнутий, грибовидний, “кручений”, з “динькою”, стилізована балясина [1, 41, 73, 111]⁴. У деяких церквах поміж стовпців існують декоративні деталі – “важки”, що створюють враження застиглих великих крапель⁵.

Розкоси галереї переважно щільно прилягають до стовпців та балки у місцях з’єднань, конфігурації яких утворюють на площині “ламани” лінії⁶. Окрім того, важливим компонентом у такому “орнаменті” конструкції можуть слугувати дерев’яні кілки для кріплення – тиблі. Вони розміщені переважно попарно й вдало доповнюють у формі крапок площинний “візерунок” [1, 48]. Півкруглі, прямокутні або трапецієподібні отвори аркади утворюють її конструктивні елементи⁷.

У деяких закарпатських церквах галереї огорожені невисоким бар’єром – трамком, – відразу в процесі будівництва чи під час пізніших перебудов [4, 36–37]. Так, ошальована вертикально дошками огорожа є у церквах с. Розтока [1, 47]. Зрубним трамком обмежена галерея у с. Колочава, Гукливе. Це надавало певної камерності галереї, яка сприймається додатковим приміщенням.

У невеликій групі закарпатських церков застосовані портали галерей, які подібні до порталів вхідних дверей бабинця. Їх спільні форми вказують на естетичний смак та творчий задум майстрів-будівничих, які реалізували у монументальному творі ідею цілісності та художньої виразності. Найпоширенішими є прямокутні портали з прямокутним отвором, рідше – з арковим, сегментним⁸. Трапецієподібна форма одвірка трапляється в окремих випадках⁹.

Камерні галереї можуть суцільно обмежуватись зрубними стінами аж до опасання. У такому разі в стінах вирізано отвори геометризованих конфігурацій. Трикутна форма отвору, обрамлена випуклими елементами, є у церкві с. Сокирниця (збоку галереї); трапецієподібна із таким самим обрамленням на західному фасаді тієї ж церкви та у с. Крайникове. Прямокутні отвори галереї з арковим завершенням є у церкві с. Данилове.

У закарпатській церковній архітектурі XVII ст. різьблення застосовано в основному одного виду – плоского, яке, у свою чергу, поділяють на підвиди: контурне та виїмчасте. Контурне різьблення визначається вузькими порізками на деревині, що досягають ефекту графічного контрасту поміж освітленою площиною (слугує тлом) і лінійними вирізами, затемненими тінню. Мотиви такого підвиду різьблення аналогічні різьбленню на дерев’яних меблях, посуді, шкатулках тощо: “пасок-штрейфик” (лінія), “кривулька” (зигзаг), “драбинка” (дві поздовжні паралельні лінії членуються поперечними й утворюють квадрати), “ільчасте письмо” (перехрещені перпендикулярно або навскіс паралельні лінії)

4 Церкви с. Канора, Гукливе, Колочава, Колодне, Ізки, Присліп, Репинне, Розтока.

5 Церкви с. Олександрівка, Колодне.

6 Церкви с. Присліп, Колодне.

7 Церкви с. Присліп, Репинне.

8 Церкви с. Данилове, Сокирниця, Розтока.

9 Церква с. Крайникове – із луковидним вирізом.

та ін. Мотиви найчастіше складають геометрично-стрічкові орнаменти. Виїмчасте різьблення характерне вглибленими порізками, які утворюють у товщині деревини скісні грані, інколи заокруглені. Воно сприймається як світло-тіньовий візерунок заглибленого у матеріал контррельєфу. Рельєфного різьблення, композиційні елементи якого зображують переважно стилізовану рослинність, у церквах XVII ст. Закарпаття не виявлено.

Різьблення на деталях галерей не було поширеним, оскільки майстри надавали тут перевагу профілюванню. Якщо й прикрашали одвірки галереї, то плоским різьбленням (контурним та виїмчастим) геометричного стрічкового орнаменту. На об'ємно профільованих стовпцях церкви св. Миколая с. Колодне (1470 р., перебудова XVIII ст.) у нижній їх частині надibuємо мотив "нігтики", укладений дворядно [1, 116, 118]. Такий самий орнамент повторений і на стовпцях аркади надопасання.

Аркади надопасання, розміщені на другому ярусі церкви (емпорі), формами конструктивних деталей повторюють аналогічні елементи галереї входу. Тут профільовані розкоси, які утворюють фігурний контур отвору.

Конфігурації розкосів окреслені "ламаними" чи "ламано"-округлими лініями¹⁰. У місцях з'єднань тиблі розміщені по одному або парно¹¹. Розкоси могли мати відступ від стовпця та балки. Тоді утворювався трикутний отвір поміж елементами, який надавав ажурності конструкції.

Плоске профілювання в аркадах надопасань трапляється у формі випуклих півкругів: по одному, два або три на розкосах та балці [1, 9, 56, 86]¹². Стовпці емпори прикрашували рідко. Якщо вони й профільовані, то повторюють формою стовпці галереї опасання [1, 37]¹³.

Отвори галерей надопасань, утворені профільованими стовпцями, розкосами та балкою, мають переважно плавні форми: аркова півкругла, сегментна, аркова "ламана", трапецієподібна¹⁴.

Нижній край аркади хорів обрамляє парапетний карниз переважно прямого силуету, рідше – фігурного контуру¹⁵. Він часто прикрашений геометричним орнаментом виїмчастого або рельєфного різьблення. Мотивами різьблення "кривульки", укладені стрічкою подвійним рядом; виїмчастого різьблення "кручений шнур"; "кручений шнур" з реберцями; "хвильки", "косий", "зубчики" тощо оздоблені карнизи огорожі галереї надопасання [1, 43, 71, 137, 147; 7, 98]¹⁶.

10 Церкви с. Крайникове, Данилове, Сокирниця, Пилипець, Репинне.

11 Церкви с. Данилове, Сокирниця, Репинне, Крайникове.

12 Церкви с. Данилове, Крайникове, Пилипець, Ізки, Сокирниця: розкоси – по два; балка – по три.

13 Церква с. Колодне: стовпці "увігнуті" із "динькою".

14 Церкви с. Колочава, Данилове, Сокирниця, Пилипець, Ізки, Репинне.

15 Церкви с. Крайникове, Данилове, Сокирниця, Ізки, Репинне, Колодне.

16 Церкви с. Репинне, Ізки, Торунь, Колочава, Сокирниця – прямий і зворотний; дзвіниця с. Присліп.

Не менш важливим елементом в оздобленні церков є портали вхідних дверей нави, особливо – бабинця. Профілювання одвірків аналогічне порталам галерей. Поширеною формою (силуетом) церковних одвірків Закарпаття є прямокутник, рідше – трапеція. У дерев'яних церквах Українських Карпат загалом поширеним вирішенням входу є прямокутний отвір прямокутного по краях portalу¹⁷. Рідше трапляються портали із надпоріжником сегментного, арковидного або фігурного вирізу [12, 32]¹⁸. Певний площинний “візерунок” утворюють застріли (щоки, розкоси) у порталах хвилястої чи сегментно-“ламаної” конфігурації¹⁹.

Різьблення порталів вхідних дверей найбільш різноманітне порівняно з іншими оздобленими конструктивними деталями церков. Це пов'язано не тільки із намаганням прикрасити одвірки як одну із основних деталей конструкції споруди, а й символізує момент переходу від життєвих марнот у світ духовних переживань. Тому тут знаходимо мотиви різьблення магічно-ритуального змісту (хрести, розети, анаграми тощо) [4, 25; 16, 36]. Воно відзначається якістю виконання й виваженою композицією. Це свідчить про високу майстерність народних теслів. Техніка різьблення – контурна або комбінується з виїмчастою. Тут застосовані геометризовано-рослинні або геометричні орнаменти з мотивами “крученого шнура”, шестипелюсткових розет, зигзагів, трикутників та ін. Часто надпоріжник вкритий замість орнаменту різьбленим написом – інформацією про патрона церкви, прізвище фундатора чи майстра-будівничого, дату освячення храму та ін. [4, 24].

Плоске контурне різьблення геометрично-стрічкового орнаменту, укладеного мотивом “кривулька”, застосовано на порталах церков с. Крайникове, Колодне; мотивом “ільчасте письмо” – у с. Сокирниця, Крайникове, Новоселиця [1, 38]. В окремих церквах основним, але не обов'язковим елементом композиції різьблення одвірків є хрест, розміщений симетрично на осі надпоріжника.

Віконні отвори церков виконані у формах кількох видів, які у верхній частині мають стрілчасті, сегментні, аркові вирізи²⁰. Поширеним контуром віконного отвору є прямокутний [10, 31]²¹. В окремих церквах вікна обрамлені профільованими лиштвами переважно у плавних, хвилястих формах. Хвиляста форма лиштв прямокутного отвору є у церкві с. Репинне [1, 37]. Часто церковні вікна захищали від негоди дашками, які підтримували невеликі кронштейни, оздоблені плоским профілюванням: навскісні, зигзагоподібні, із округлими елементами, повторені на віконному обрамленні [1, 110]²². На тлі ґонтового або

17 Церкви с. Розтока, Колочава, Канора, Стеблівка, Данилове, Олександрівка то??.

18 Церкви с. Репинне, Колодне, Сокирниця, Присліп – з виступаючими елементами; Крайникове – луковидний.

19 Церкви с. Присліп, Репинне.

20 Церкви с. Середнє Водяне – бабинець; с. Стеблівка, Данилове, Гукливе, Подобовець, Діброва.

21 Церкви с. Розтока, Крайникове.

22 Церкви с. Розтока – у апсиді, Гукливе – на віконному дашку теж.

лемехового кожухування зрубу чи шалівки віконні отвори із профільованим обрамленням виступають акцентами загального декорування церкви.

У віконному обрамленні церков різьблення застосоване рідко. Інколи його надibuємо у лиштвах закарпатських церков, розташованих у Марамороській котловині (Тячівський, Хустський р-ни).

Окремі дерев'яні церкви прикрашені профільованими ґзимсами (переходом від площини стіни до покриття – заломами, дашками-карнізами)[6, 25]. Такі елементи мають відносно прості профілі, найпоширеніші з них – східчастий та піввал [1, 33]²³. Ґзимси розмежовують верхні яруси та покриття і підкреслюють горизонтальний поділ площин будівлі, що нагадує риси ренесансного стилю [8, 20]. На ґзимсах зустрічаємо виїмчасте і контурне плоске різьблення з мотивами: “реберця” у шаховому порядку, “кривульки” й “півдрабинки” [15, 481].

Своєрідним “площинним” візерунком відзначаються шалівки стін верхніх ярусів церкви. Залежно від матеріалу покриття – ґонту чи лемеху, утворюються різні “малюнки”. Профіль ґонту у нижній, виступаючій назовні, частині міг бути прямокутним або зубчастим²⁴. Уживалось й прямокутно-стрілчасте та прямокутно-зубчасте комбінування профілів ґонту²⁵. Подібно стінам надопасань покривали ґонтом дахи церкви. Іншим вирішенням тут є лише густота рядків покрівельного матеріалу: стрімкіші стіни мають ширший крок рядків, аніж похилі дахи. Ця різниця пов'язана із поліпшенням захисної функції дахів від опадів. Покриття дахів утворював ґонт із прямокутним чи зубчастим завершенням, укладений рядами²⁶.

Защиття стін та даху лемехом поширене у церквах Марамороської котловини. Скісні фаски з одного боку надають лемеху стрілчастої форми. Як і ґонт, лемех укладали рядками. На шпильях, округлих банях і маківках лемех кріпили густіше й у шаховому порядку, який створює “візерунок”, подібний до риб'ячої луски [1, 112, 119, 120, 134; 11, 36]²⁷. У крайньому нижньому ряді покриття лемех звисає за балку-підстрішник й своїм зубчастим контуром профілювання видається ажурним мереживом.

Окрім наметів, бань і копул [5, 62; 16, 16, 20], декоративним завершенням в переважно одноверхніх церквах слугують сигнатури – невеликі надбудови, основи для хрестів типу ліхтарів, які бувають пірамідоподібні або наметові. Шпильасте завершення вежового типу церков має важливе декоративне значення і формами нагадує верхи готичних храмів [9, 10]. Як доповнення до основного шпиля, на краях даху ставили менших розмірів вежі – “турнички” [7, 70]²⁸.

23 Церква с. Канора.

24 Церкви с. Пилипець, Подобовець, Канора.

25 Церква с. Гукливе.

26 Церкви с. Пилипець, Гукливе.

27 Церкви с. Колодне, Пилипець, Гукливе.

28 Церкви с. Данилове, Сокирниця, Олександрівка.

На церквах XVII ст. профілювання вітрових дощок (на причілках) очевидно не застосовували. Воно спорадично трапляється на церквах XVIII ст., неодноразово перебудовуваних [1, 22]²⁹. Профілювання на причілкових дошках застосоване лише наприкінці XIX – на початку XX ст., але переважно у проєктованих архітекторами церквах.

Період, що охоплює XVII ст., є одним з важливих в історії розвитку монументального мистецтва українського народу, зокрема художнього оздоблення сакральної архітектури. За цей час дерев'яне церковне будівництво досягло значного розвитку. Будівельна вправність майстрів сприяла новим підходам до трактування просторового вирішення церков. Поступове впровадження нових форм верхів, ускладнення пластики фасадів на гзимсах, віконних та дверних отворах, покритті та ін. стало основою для подальшого розвитку архітектурного декору закарпатських церков, розквіт якого припадає на XVIII ст.

У декоруванні дерев'яної сакральної архітектури XVII ст. Закарпаття, завдяки застосуванню майстрами-будівничими технік художнього деревообробництва – профілювання й різьблення, визначились творчі процеси, інспіровані новими вимогами художньо-естетичного сприйняття. Завдяки своїм вишуканим формам та оригінальному оздобленню, дерев'яні церкви цього періоду стали кращими зразками архітектурного декору в монументальному будівництві Закарпаття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів Інституту народознавства НАН України. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 411.
2. Болюк О. До питання класифікації архітектурного декору дерев'яних сакральних будівель // Сакральне мистецтво Бойківщини: Другі наукові читання пам'яті Михайла Драгана. – Дрогобич: Відродження, 1997.
3. Гошко Ю.Г. Церковне будівництво Бойківщини // Літопис Бойківщини. – 1985. – № 1/45(52).
4. Драган М. Українські дерев'яні церкви: генеза і розвій форм: В 2 ч. – Львів, 1937. – Ч. 1.
5. Залозецький В. Бойківський тип дерев'яної церкви й його відношення до історичних стилів // Літопис Бойківщини. – Самбір, 1936.
6. Кармазин-Каковський В. Українська народна архітектура: хати і дерев'яні церкви XVIII сторіччя. – Рим, 1972.
7. Макушенко П.И. Народная деревянная архитектура Закарпатья (XVII – начало XX века). – М.: Стройиздат, 1976.
8. Січинський В. Архітектура в стародруках. – Львів: Видання Національного Музею, 1925.

29 Церква с. Діброва.

9. Січинський В. Бойківський тип дерев'яних церков на Карпатах. – Львів, 1927.
10. Сова П.П. Архітектурні пам'ятники Закарпаття. – Ужгород: Закарпат. обл. вид., 1958.
11. Цапенко М., Юрченко П. Архітектура // Історія українського мистецтва: В 6 т. / АН УРСР; Голов. ред. УРЕ. – Т. 4. - кн.1. – К.: Жовтень, 1969.
12. Щербаківський В. Деревляне будівництво і різьба на дереві // Українське мистецтво. – Львів – Київ, 1913.
13. Юрченко П.Г. Дерев'яна архітектура // Історія українського мистецтва: В 6 т. / АН УРСР; Голов. ред. УРЕ. – Т. 3. – К.: Жовтень, 1968.
14. Юрченко П.Г. Дерев'яна архітектура України.– К.: Будівельник, 1970–71.
15. Mokłowski K. Sztuka ludowa w Polsce.– Lwów, 1903.
16. Obminski T. O cerkwiach drewnianych w Galicyi. Sprawozdania Kom. b. hist. szt. w Pol.– T. V.– Kraków, 1915.

Єлизавета Бродович, Уляна Горошко (Львів)

МАЛА ЦЕРКОВНА АРХІТЕКТУРА – ТВОРЧЕ ДОПОВНЕННЯ ЛАНДШАФТУ

Там, де є енергія, зміна відбудеться.

Луїс Кан архітектор, мислитель, педагог

Мала церковна архітектура, яку доцільно розглядати як малі освячені форми, має охоплювати увесь комплекс благоустрою того чи іншого середовища, у тому числі не тільки навколишнього, громадського, а й приватного (індивідуального) власника.

Такий підхід до проектування малих освячених місць, як каплиці чи каплички, придорожні хрести та інші освячені місця, притаманні місту (скульптури святих у фасадних нішах будинків, на торцях будинків, різні сакральні знаки, обереги), відкриває дуже широку палітру застосування різноманітної малої церковної архітектури.

Для втілення малої церковної архітектури доброю “оправою” є природний ландшафт. Наші предки сприймали природу рідної землі, довкілля як свій власний дім і берегли їх, як найдорожчу святиню. Тому мала церковна архітектура зародилась і поширилась там, де віра людей найбільша. Все це було і є в органічному поєднанні Бога і природи. Наскільки це важливо, засвідчують архівні кадастрові карти, інші матеріали дослідників минулого, де точно нанесені святі місця у природному ландшафті. Відновлення їх – справа майбутнього, м опрацьовуємо і складаємо каталог каплиць, капличок, капличок-дзвіничок, придорожніх христів для відтворення їх з різними традиційними ознаками. Практична реалізація цього вже здійснюється.

ЗМІСТ

СХІДНІ РЕЛІГІЇ	3
<i>Олена Бойцова (Севастополь)</i>	
КОНФЕСІЙНА СИТУАЦІЯ В КРИМСЬКОМУ ХАНСТВІ	3
<i>Роман Височанський (Львів)</i>	
СТАНОВИЩЕ ЄВРЕЇВ В ЕПОХУ АРАБСЬКОГО ХАЛІФАТУ	9
<i>Ірина Вовк (Львів)</i>	
“ВСЕСВІТНІЙ ПОТОП” У МІФОПРОСТОРІ ЦИВІЛІЗАЦІЙ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ .	15
<i>Олександр Вознюк, Володимир Калашніков (Житомир)</i>	
ФОРМАЛЬНО-ЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ БУДДИЗМУ	20
<i>Ярослав Дашкевич (Львів)</i>	
КРИМСЬКІ ТАТАРИ. ЕТНОКОНФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ	24
<i>Сергій Капранов (Київ)</i>	
“ІСЕ МОНОГІТАРІ ДЗУЙНО:” ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ В ЯПОНІЇ	35
<i>Микола Кирюшко (Київ)</i>	
МУСУЛЬМАНСЬКІ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКІ І БЛАГОДІЙНИЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	40
<i>Ольга Крук (Львів)</i>	
ВИНОГРАД ТА ФІНІКОВА ПАЛЬМА В БІБЛІЇ ТА У КОРАНІ	44
<i>Лідія Луцан (Львів)</i>	
ДЕЯКІ СЕМАНТИЧНІ НЮАНСИ КАТЕГОРІЇ ЧИСЛА В ТЕКСТАХ БІБЛІЇ ТА КОРАНУ	48
<i>Tomasz Marciniak (Toruń, Polska)</i>	
FORMY ISLAMU W POLSCE. OD TRADYCJI DO FUNDAMENTALIZMU	51
<i>Віталій Матвєєв (Ірпінь)</i>	
КРИШНАЇТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ	58
<i>Іванна Отрощенко (Київ)</i>	
БУДДІЙСЬКІ МОНАСТИРІ В МОНГОЛІЇ НА ПОЧАТКУ XX СТ	63
<i>Ярема Полотнюк (Львів)</i>	
КАРТИНА СТАНІСЛАВА ХЛЄБОВСЬКОГО ТА СУФІЙСЬКІ НАСТРОЇ ТІМУРА	68
<i>Володимира Федина (Львів)</i>	
СХІДНІ РЕЛІГІЇ: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ РЕЛІГІЙ СХОДУ ТА ЗАХОДУ	73
<i>Олександр Хаєцький, Олена Гриневич (Миколаїв)</i>	
МУСУЛЬМАНСЬКІ ХРАМИ МИКОЛАЇВЩИНИ	83
<i>Валентин Шкода (Санкт-Петербург, Россия)</i>	
ЗОРОАСТРИЙСКАЯ ОБЩИНА САНКТ-ПЕТЕРБУРГА	84
<i>Валерій Черній (Рівне)</i>	
ВПЛИВ ІСЛАМУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБЛИВОГО ЕТНОСУ В БОСНІЇ ТА ГЕРЦЕГОВИНІ	88

Андрій Шевчук, Ольга Шевчук (Львів)

**ВІДНОВЛЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК УМОВА СТАНОВЛЕННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ..... 461**

Любов Шевчук (Львів)

**ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА СУСПІЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА НА ВИКОРИСТАННЯ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ 465**

Анатолій Щедрін (Харків)

**АРХЕОЛОГІЯ СВІДОМОСТІ (ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ
ФЕНОМЕНА МАРНОВІРСТВА) 477**

Василь Яременко (Хмельницький)

ДО ПРОБЛЕМИ ШЕВЧЕНКОВОГО ТРАКТУВАННЯ ТЕОДИЦЕЇ..... 486

МИСТЕЦТВО 492

Інна Березіна (Кам'янець-Подільський)

САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА У ЛІТОГРАФІЯХ НАПОЛЕОНА ОРДИ 492

Andrzej Betlej (Kraków, Polska)

**PROJEKTY KONKURSOWE KOŚCIOŁA MATKI BOSKIEJ
OSTROBRAMSKIEJ WE LWOWIE 498**

Галина Бобош (Львів)

**РОЗВИТОК ХРЕЩАТО-БАННОЇ МУРОВАНОЇ ЦЕРКВИ У ГАЛИЧИНІ
НАПРИКІНЦІ XVIII – НАПОЧАТКУ XX СТ. (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ) 504**

Юлія Богданова (Львів)

**ХРОНОЛОГІЯ СПОРУДЖЕННЯ ТА СТИЛІСТИЧНИЙ РОЗВИТОК
САКРАЛЬНИХ СПОРУД ЛЬВОВА У ПЕРІОД МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ ... 509**

Олег Болюк (Львів)

ДЕКОР ЕКСТЕР'ЄРА ЗАКАРПАТСЬКИХ ДЕРЕВ'ЯНИХ ЦЕРКОВ XVII СТ..... 517

Єлизавета Бродович, Уляна Горошко (Львів)

МАЛА ЦЕРКОВНА АРХІТЕКТУРА – ТВОРЧЕ ДОПОВНЕННЯ ЛАНДШАФТУ 524

Joanna Wolańska (Kraków, Polska)

**ART DÉCO WE WNĘTRZU SAKRALNYM DEKORACJA MALARSKA
KAPLICY SEMINARIUM DUCHOWNEGO OBRZ. LAC. WE LWOWIE 526**

Людмила Гурська, Леся Гурська (Ірпінь)

СТАНОВЛЕННЯ КУЛЬТОВОЇ МУЗИКИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ 538

Лариса Квасюк (Острозь)

**ПРОБЛЕМА ІКОНИ В ПОЛЕМІЧНОМУ ТРАКТАТІ
“СПИСАНІИ ПРОТИВЪ ЛЮТОРОВЪ” 542**

Богдан Кіндратюк (Івано-Франківськ)

**БИЛО Й КЛЕПАЛО В МОНАСТИРСЬКОМУ ПОБУТІ ТА
ЦЕРКОВНОМУ ОБРЯДІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ..... 548**

Максим Мельничук (Рівне)

ДОГМАТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ІКОНОШАНУВАННЯ В ХРИСТІЯНСТВІ 554

Зеновій Мігоцький (Бережани)

ПРОСТЕ ЧУДО ІКОНИ 560

Наукове видання

ІНСТИТУТ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА — ФІЛІЯ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ
ЛЬВІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ім. М. ГРУШЕВСЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ

ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙ В УКРАЇНІ
ПРАЦІ XIII-Ї МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
Книга II

Львів, "Логос". 2003

Літературний редактор О. Жданова
Верстка М. Барановського, В. Гарбузюка
Художник З. Юськів
Коректор М. Омельчук
Комп'ютерний набір О. Антощак, Р. Рибка, Л. Рожкова

Видавництво
Львівського музею історії релігії "Логос"
79008. м. Львів, пл. Музейна. 1

Друк Фірма ВМС

Підписано до друку з готових діапозитивів 07.05.2003 Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Агіаі. Умовн. Друк. Арк. 36.
Наклад 300 прим. Замовлення № 48431